

بررسی وضعیت محصولات فرهنگی غیرمجاز در ایران و جهان

ایرج فیضی*

چکیده

در این مقاله ابتدا اشاره مختصری به معیارهای غیرمجاز شمردن محصولات فرهنگی (معیار عدم رعایت کپی‌رایت و معیار غیراخلاقی بودن محتوای این محصولات) اشاره شده است. سپس ضرورت‌های ملی (ناشی از تأکیدات سند چشم‌انداز بیست ساله و برنامه چهارم توسعه بر مباحثی نظیر تقویت نهضت نرم‌افزاری، سالم‌سازی فضای فرهنگی و...) و بین‌المللی (ناشی از اقتضائات پیمانهای بین‌المللی و نیز واقعیت‌های جهانی شدن) پرداختن به مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز مورد بحث قرار گرفته است. در ادامه به مباحث نظری و دیدگاه‌ها و مدل‌های مختلف درباره تأثیرات رسانه‌ها (مدل مبتنی بر تأثیرات مستقیم و نیرومند، مدل مبتنی بر تأثیرات غیرمستقیم، مکتب فرانکفورت و...) اشاره شده است و همچنین برخی آمارهای جهانی مربوط به عدم رعایت کپی‌رایت و دسته‌بندی کشورها بر این اساس عرضه شده است که، بر این مبنای کشورهای برزیل، مکزیک، پاراگوئه، اسپانیا، لهستان، اوکراین، روسیه، چین، تایوان، نایلند، پاکستان در رده نخست قرار دارند. ویژگی مشترک این کشورها نداشتن تمهیدات لازم قانونی و سهل‌انگاری در اعمال و اجرای این قوانین است. در ادامه به آمارهای داخلی محصولات فرهنگی غیرمجاز نیز اشاره شده است. براساس این اطلاعات

بیشترین تعداد محصولات فرهنگی غیرمجاز که توسط نیروی انتظامی در سال ۱۳۸۲ ه. ش کشف شده به ترتیب در استانهای تهران، سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، گیلان، خراسان، مازندران، آذربایجان شرقی، خوزستان و کردستان بوده است؛ که به استثنای استان تهران مابقی این استانها جزو استانهای مرزی بوده‌اند و در نهایت برخی از قوانین مربوط به کپی‌رایت و نیز فعالیتهای غیرمجاز فرهنگی نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی

محصولات فرهنگی غیرمجاز، قاچاق محصولات فرهنگی، کپی‌رایت، مالکیت فکری، صنعت فرهنگ.

مقدمه

هر جامعه‌ای ارزشها، هنجارها و به‌طورکلی فرهنگ خود را با عوامل و مکانیسمهای «اجتماعی شدن» تثبیت و به نسلهای بعد منتقل می‌کند. از جمله این عوامل محصولات فرهنگی (فیلم، سی‌دی، کتاب، مجله و...) است که به‌طورکلی در ادبیات جامعه‌شناسی از آن به عنوان «رسانه‌ها» یاد می‌شود. با گذشت زمان و پیشرفتهای چشمگیر و روزافزون فناورانه، نقش رسانه‌ها در اجتماعی کردن افراد بسیار بیشتر و پررنگ‌تر شده است. به‌طوری‌که «کاربرد رسانه‌ها راه‌گروهی از کارشناسان، سومین اشتغال انسان مدرن دانسته‌اند و آن را در مراتب بعد از کار و استراحت قرار می‌دهند» (محسنی، ۱۳۸۰: ۱۳۹). بر این اساس، روشن است که محتوای این رسانه‌ها و مفاهیم و مضامینی که منتقل می‌کنند، بسیار مهم است و برای همین، شیوع و گسترش محصولات فرهنگی غیرمجاز در سالهای اخیر، توجه زیادی را به خود جلب کرده و نگرانیهای فراوانی را سبب شده است.

محصولات فرهنگی غیرمجاز از دو بعد مورد توجه قرار می‌گیرند: نخست، از بعد رعایت نشدن کپی‌رایت؛ این بعد از مسئله، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی دارد. برای مثال «قاچاق بازار سی‌دی در برزیل از ۵ درصد در سال ۱۹۹۷ م. به ۵۵ درصد در سال

۲۰۰۱ م. رسید. در سال ۲۰۰۲ م.، نرخ قاچاق به ۵۳ درصد رسید که به معنای ۱۱۴ میلیون سی دی قاچاق است. قاچاق در دو سال گذشته به طور مستقیم منجر به بسته شدن دو هزار مرکز فروش قانونی و از دست رفتن ۵۵ هزار شغل شده است. در مکزیک، ۵۳ هزار مرکز فروش موسیقی قاچاق وجود دارد (در سال ۲۰۰۲ م.) و از ۱۷ میلیون خریدار سی دی، ۵۸ درصد سی دی قاچاق می‌خرند، ۸ درصد هم قاچاق و هم قانونی می‌خرند و نهایتاً ۳۴ درصد سی دی اصل می‌خرند. در نتیجه این وضعیت، ۵۰ درصد مراکز فروش قانونی جمع شدند و یک سوم شاغلان این صنعت بیکار شدند.^۱ کانوار و اونسون نیز در بررسی‌ای، اطلاعات مربوط به ۳۲ کشور را طی سالهای ۱۹۹۰-۱۹۸۱ م. مطالعه کرده و به این نتیجه رسیدند که بین میزان سرمایه‌گذاری در زمینه تحقیق و توسعه (R&D) و میزان محافظت از مالکیت فردی، رابطه مثبت وجود دارد؛ به طوری که کشورهایی با پایین‌ترین میزان محافظت، کمتر از ۰/۳ درصد از GNP خود را صرف تحقیق و توسعه می‌کنند، اما کشورهایی با بالاترین میزان محافظت، اغلب شش برابر بیشتر در زمینه تحقیق و توسعه سرمایه‌گذاری می‌کنند (کانوار و اونسون، ۲۰۰۱: ۱۷). قاچاق محصولات فرهنگی و ایجاد بازار فروش غیرقانونی، علاوه بر فشاری که بر شاغلان و دست‌درکاران این بخش وارد می‌کند، خساراتی نیز به دولت‌ها (از طریق پرداخت نکردن مالیتهای مربوطه و...) زده و منجر به از بین رفتن انگیزه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در خصوص فعالیتهای هنرمندان و تولیدکنندگان محصولات فرهنگی و تسریع در امر مهاجرت آنها می‌شود. بعد دوم مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز به پیامدهای اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی آن در سطح فردی و اجتماعی برمی‌گردد. این بعد از مسئله با در نظر گرفتن شرایطی همچون بالا بودن درصد جمعیت جوانان و نوجوانان، بالا بودن ضریب تأثیرپذیری آنها، سهولت دسترسی به محصولات غیرمجاز و غیراخلاقی و گسترش و شیوع زیاد این قبیل محصولات، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. نتایج مطالعه گرانپایه در این زمینه نشان می‌دهد که از مجموع ۶۰ فیلم پرطرفدار مورد بررسی، «۳۰ فیلم اختصاص به فیلمهای توزیع شده از طریق شبکه غیرمجاز داشته است، ۲۰ فیلم که ۳۳/۳ درصد کل ۶۰ فیلم مورد بررسی، و ۶۷ درصد فیلمهای غیرمجاز را تشکیل می‌دهد، دارای صحنه‌های سکسی و تحریک‌کننده بوده‌اند» (گرانپایه، ۱۳۷۴: ۳۵).

با در نظر گرفتن دو بعد گفته شده، ملاحظه می‌شود که غیرمجاز بودن محصول فرهنگی با دو معیار عمده تعریف می‌شود:

- ۱- رعایت نشدن کپی‌رایت که این معیار به غیرقانونی بودن تکثیر و توزیع اثر اشاره دارد نه به محتوای اثر، زیرا ممکن است خود اثر قانونی و مجوزهای لازم را نیز اخذ کرده باشد.
- ۲- غیراخلاقی بودن محتوای اثر. خود این معیار می‌تواند شامل معیارها و شاخصهای زیادی باشد. با این حال، معیاری که بیش از همه مورد توجه و تأکید است، محتوای جنسی و روابط غیراخلاقی منعکس شده در آثار است. علاوه بر این، معیارهای دیگری نظیر خشونت (معیاری که بسیار کمتر به آن پرداخته شده است^{*})، مسائل سیاسی، عقیدتی و... نیز وجود دارد که می‌تواند به غیرمجاز شناخته شدن اثر بینجامد.

در ادامه این نوشتار، علاوه بر مباحثی از جمله ضرورت‌های ملی و بین‌المللی پرداختن به مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز، به‌طور گذرا به مباحث نظری، آمار و ارقام داخلی و خارجی و قوانین و مقررات موجود در کشور در این باره نیز پرداخته می‌شود.

ضرورت‌های ملی و بین‌المللی پرداختن به مسئله

الف - ضرورت‌های ملی: ضرورت‌های ملی و بین‌المللی پرداختن به مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز با دو بعد اصلی محصولات غیرمجاز (رعایت نشدن کپی‌رایت، و محتوای غیراخلاقی محصولات) ارتباط دارد. در جامعه ما، محتوای غیراخلاقی محصولات غیرمجاز دارای اهمیت خاص خود است. دقت در بعضی از تأکیدات موجود در سند نهایی چشم‌انداز بیست ساله

* در این زمینه، مطالعه گرانباه نشان داده است که «از مجموع ۶۰ فیلم مورد بررسی، ۵۱ فیلم یعنی ۸۵ درصد کل، دارای صحنه‌های خشن بوده‌اند و تنها ۹ فیلم که ۱۵ درصد کل را تشکیل می‌دهند، فاقد صحنه‌های خشن بوده‌اند. این امر بیانگر آن است که خشونت عامل جاذبه بیشتر فیلمها بوده است. به همین دلیل، فیلمهایی که فاقد این جنبه‌اند، کمتر مورد تمایل افرادند. به غیر از ۹ فیلمی که فاقد این جنبه بوده‌اند، از حداقل ۳ صحنه در فیلم که بیشترین تعداد یعنی ۴ فیلم و ۶/۷ درصد را دربرمی‌گرفته تا بالاترین میزان خشونت که ۳۴۴ صحنه خشن در جریان یک فیلم به بیننده ارائه شده است؛ در این میان نسبت این صحنه‌ها تقریباً بالا بوده است. در مجموع، ۵۱ فیلم، ۱۹۶۱ صحنه خشن، شامل: قتل، کشتار، ضرب و جرح، تجاوز، کتک‌کاری، نزاع و... به بیننده ارائه داده‌اند».

جمهوری اسلامی ایران گویای این امر است. در این سند، بر مواردی همچون «متکی بودن بر اصول اخلاقی و ارزشهای اسلامی»، «به‌دور بودن از فساد» و «اخلاقی بودن جامعه» تأکید شده است. در سیاستهای کلی برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران نیز به مواردی نظیر «سالم‌سازی فضای فرهنگی»، «تقویت فضایل اخلاقی» و «پیشگیری و مقابله مؤثر با جرائم و مفاسد اجتماعی» اشاره شده است. بدون شک، دستیابی به این اهداف مستلزم مطالعه و برنامه‌ریزی در زمینه تقویت محصولات مجاز و نیز مطالعه دقیق در زمینه ابعاد و جوانب مختلف محصولات غیرمجاز و یافتن راهکارهای مقابله با آن است. بخش دیگری از ضرورت‌های ملی پرداختن به محصولات غیرمجاز، به توجه و تأکیدی که در خصوص تولید علم و جنبش نرم‌افزاری وجود دارد، مربوط می‌شود. در این زمینه، در سند نهایی چشم‌انداز بیست ساله، بر لزوم «تقویت نهضت نرم‌افزاری» و «دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم» اشاره شده است. تجربه کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای موفق در زمینه تولیدات نرم‌افزاری، نشان می‌دهد که پیشرفتهای نرم‌افزاری در وهله نخست، مستلزم ایجاد شرایط لازم از حیث مسائل حقوقی و حمایت‌های جدی قانونی و برخورد شدید با موارد تخلف از قانون کپی‌رایت است. «در امریکا، تحت شرایطی، حتی برای نرم‌افزار ورقه حق اختراع (که بیش از نظام کپی‌رایت شخص را تحت حمایت قانونی قرار می‌دهد) صادر می‌شود و از این‌رو، سازندگان نرم‌افزار به خاطر حمایت‌های قانونی فراوان دولت از آنها، کمتر به ایجاد موانع فیزیکی (مثل قفل‌های سخت‌افزاری) می‌اندیشند و بدین دلیل است که این کشور بالاترین سطح رشد تولید نرم‌افزار را داراست. هند اگرچه در تقسیم‌بندی‌های جهانی، جزو کشورهای جهان سوم محسوب می‌شود، اما یکی از موفق‌ترین کشورهای جهان در عرصه نرم‌افزار است. در بررسی‌های صورت‌گرفته توسط کارشناسان، معلوم شده است که یکی از دلایل اصلی این امر، توجه ویژه دولت به نظام حقوق رایانه و اجرای دقیق آن در طی ده سال گذشته بوده است» (شبیری به نقل از الهی، ۱۳۸۲: ۶۰).

ب - ضرورت‌های بین‌المللی: ضرورت‌های بین‌المللی پرداختن به محصولات غیرمجاز ناشی از اقتضات پیمان‌های بین‌المللی و نیز واقعیت‌های مربوط به جهانی شدن است. از جمله این

پیمانهای بین‌المللی موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (TRIPs)^۱ است. این موافقتنامه «به مثابه یکی از مهم‌ترین اسناد، در دور اروگوئه، پس از مذاکرات فراوان در تاریخ ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ م، مورد توافق نهایی قرار گرفت. این موافقتنامه که همچنین یکی از سه رکن اصلی موافقتنامه‌های سازمان جهانی تجارت (موافقتنامه‌های مربوط به تجارت کالا، موافقتنامه مربوط به تجارت خدمات، موافقتنامه مربوط به حقوق مالکیت فکری) است، از اسناد غیرقابل تفکیک دور اروگوئه محسوب شده و از جامع‌ترین و کامل‌ترین موافقتنامه‌های حقوق مالکیت فکری به‌شمار می‌آید که تاکنون در سطح بین‌المللی وجود داشته است. از مهم‌ترین ویژگیهای این موافقتنامه می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱- موافقتنامه TRIPs از نظر پوشش، انواع مختلف حقوق مالکیت فکری از قبیل حق نسخه‌برداری و حقوق جانبی (حقوق اجراکنندگان، تولیدکنندگان آثار صوتی، و سازمانهای پخش رادیو - تلویزیونی)، علائم تجاری، علائم جغرافیایی، طرحهای صنعتی، حق اختراع، طرحهای ساخت مدارهای یکپارچه و اطلاعات افشانشده را شامل می‌شود.

۲- موافقتنامه TRIPs ضمن تعیین استانداردهای حداقل، به برخی از کنوانسیونهای سازمان جهانی مالکیت فکری (TRIPs) از قبیل کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی، کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری، کنوانسیون بین‌المللی حمایت از اجراکنندگان و تولیدکنندگان آثار صوتی و سازمانهای پخش رادیو - تلویزیونی (کنوانسیون رم) و معاهده مالکیت فکری طرحهای ساخت مدارهای یکپارچه (معاهده واشنگتن) اشاره نموده و مقررات ماهوی آنها را لازم‌الاجرا دانسته است.

۳- موافقتنامه TRIPs با تأکید بر مسئله اجرا، به مواردی از قبیل رویه‌های اداری، مدنی و کیفری اشاره نموده و قواعدی را درباره اقدامات موقتی و تأمین و رویه‌های خاصی را جهت اجرا در مرزها بیان می‌دارد.

۴- موافقتنامه TRIPs در حل و فصل دعاوی میان اعضای سازمان جهانی تجارت، رکن حل اختلاف را صالح در رسیدگی دانسته و برابر تفاهم‌نامه حل اختلاف، موضوع به رکن حل

اختلاف ارجاع و در آنجا رأی نهایی صادر خواهد شد» (فتحی‌زاده، ۱۳۸۲).

از بعد محتوایی محصولات فرهنگی می‌توان به پیمان جهانی ملل متحد در مورد حقوق کودک اشاره کرد. «پیمان جهانی ملل متحد در مورد حقوق کودک که در سال ۱۹۸۹ م. منعقد شد، در ماده ۱۷ خود، چهارچوبی بین‌المللی را در ارتباط با رسانه‌های جمعی در نظر گرفته است. این ماده بر حق دسترسی کودکان به منابع اطلاعاتی تأکید می‌کند و از نیاز به تنظیم «هنرمودهای مناسب برای محافظت از کودک در برابر اطلاعات و مطالب زیان‌آور برای سلامت (اخلاقی) او» سخن می‌گوید» (لینه، ۱۳۸۰: ۱۱).

جهانی‌شدن و پیامدهای آن نیز پرداختن به مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز را ضروری ساخته است. در فرایند جهانی‌شدن «موانع جریان آزاد اطلاعات روزبه‌روز کمتر می‌شود. در پرتو این نظم نوین، برقراری ارتباط صوتی و تصویری با مردم دورترین نقاط جهان امکانپذیر شده است. در عین حال، محصولات فرهنگی چند شرکت رسانه‌ای بزرگ که بیشتر در ایالات متحده، اروپا و ژاپن مستقر هستند، روزبه‌روز در نقاط بیشتری از جهان به مخاطبان افزون‌تری دسترسی پیدا می‌کنند. به این ترتیب، فعالیتهای این قبیل رسانه‌های جهانی چه تأثیراتی را بر هویت فرهنگی جوامع در نقاط مختلف به جای می‌گذارند؟»* (همان: ۹).

مجموع ضرورت‌های فوق نشان می‌دهد که دستیابی به پیشرفتهای نرم‌افزاری و نیز سالم‌سازی فضای فرهنگی جامعه مستلزم پرداختن به مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز در هر دو بعد آن (رعایت نشدن کپی‌رایت و محتوای غیراخلاقی این محصولات) است.

* در سال ۱۳۷۴، به میزان ۶۷ درصد از فیلمهای توزیع‌شده در سطح جهان، اختصاص به فیلمهای آمریکایی دارد و در مرتبه دوم، انگلستان؛ سپس فرانسه و بعد از آن آلمان و... تحقیق تاپوواریس و نوردن استرنگ تحت عنوان *ترافیک تلویزیون*، مسیری یک‌طرفه را در ۲۰ سال پیش نشان داد که آمریکا سالانه حدود ۲۰۰ هزار ساعت، انگلستان ۳۰ هزار ساعت، فرانسه ۲۵ هزار ساعت و آلمان ۱۵ هزار ساعت برنامه تلویزیونی به کشورهای دیگر دنیا صادر کردند. نتایج این بررسی که ۲۰ سال پیش انجام شده بود، با گذشت زمان هیچ تغییر مشهودی نیافت. در ۱۹۸۵ م، درباره تاپوواریس از جانب یونسکو تحقیق مشابهی را تحت عنوان *جریان بین‌المللی برنامه‌های تلویزیونی* انجام داد. نتایج نشان داد که با وجود افزایش نسبی تولیدات داخلی کشورهای جهان سوم، سلطه جهانی سریالهای آمریکایی همچنان پابرجاست (گرانپایه، ۱۳۷۴: ۳۰-۳۱).

مبانی نظری

رسانه‌ها از سویی منعکس‌کننده مسائل اجتماعی هستند و بدین لحاظ، در شمار عوامل ایجادکننده و سازنده مسائل اجتماعی قرار دارند، و از سوی دیگر، به دلیل پیامدهای مختلفشان، فی‌نفسه مسئله اجتماعی تلقی می‌شوند. «رسانه‌ها به دلیل گسترش و ترویج خشونت، تبعیض جنسی، پیرستیزی^۱ و دیگر پدیده‌های سرکوب‌گرانه مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. مسائل اجتماعی مرتبط با رسانه‌ها که تأثیرات مخرب رسانه بر کودکان و نوجوانان نامیده می‌شود، همچنین شامل هرزه‌نگاری^۲، تباهی منزلت زن و رفتارهای جنسی، حقه‌های تبلیغاتی و ترویج مادی‌گرایی و مصرف‌گرایی افراطی می‌شود» (کلنر، ۲۰۰۴: ۲۰۹). با این حال، درباره تأثیر رسانه اختلاف نظر جدی وجود دارد؛ در حالی که بسیاری از محققان بر تأثیرات منفی و مخرب رسانه تأکید دارند، بعضی دیگر این موضوع را مورد تردید قرار داده و حتی گاه، قائل به تأثیرات مثبت برای رسانه‌ها هستند. مسئله تأثیرات و پیامدهای رسانه‌ها از دهه‌های بیست و سی مورد توجه قرار گرفته، اما مسئله رسانه میانجی نفوذ شخصی و گروه‌های اولیه^۳ بوده است و رسانه‌ها صرفاً مسائل را گزارش می‌کنند و رفتارهایی را که قبلاً در جامعه مسلط شده‌اند، تقویت می‌کنند (همان: ۲۱۱). رهیافت دیگر در مورد خشونت و رسانه را آیزنک^۴ و همکارانش مطرح کرده است که استدلال می‌کند «نمایش مکرر خشونت در رسانه، موجب بی‌تفاوتی افراد نسبت به اعمال و رفتارهای خشن می‌شود» (همان).

اسونسون^۵ در مطالعه خود درباره خشونت در فیلمهای هرزه‌نما، بر این عقیده است که «مشابهت‌های جالب توجهی در مباحث مربوط به «خشونت افراطی» و «خشونت جنسی» وجود دارد و اینکه در هر دو مورد، اظهارنظرهای صورت‌گرفته درباره آثار زیان‌آور آنها، خواهان اعمال سانسور بیشتری نیز بوده است. وی نتیجه می‌گیرد که شواهد تحقیقاتی روشنی دال بر آنکه هرزه‌نمایی رسانه‌ای به جرائم خشن از جمله تجاوز جنسی می‌انجامد، وجود ندارد. اسونسون معتقد است که نتایج پژوهش درباره آثار هرزه‌نمایی رسانه‌ای نباید مبنای سانسور آن

1- Ageism

2- Pornography

3- Primary groups

4- Eysenck

5- Svensson

در جوامع مختلف قرار گیرد، زیرا این امر بیشتر جنبه سیاسی دارد تا آنکه تصمیمی کارشناسانه و علمی باشد» (لینه، همان: ۲۱۷-۲۱۶).

در نهایت، عده‌ای از صاحب‌نظران و محققان معتقدند که «مواضع یک‌جانبه له یا علیه رسانه‌ها گرایش به ساده‌انگاری و تقلیل‌گرایی دارد» (همان: ۲۱۵). این دیدگاه معتقد است آثار رسانه‌های مختلف باید به‌طور جداگانه بررسی شود. علاوه بر این، درباره همه پیام‌گیرندگان نیز نمی‌توان به‌طور کلی قضاوت کرد؛ بدین معنا که تأثیر رسانه‌ها بر افراد مختلف، متفاوت است و در هر مورد، این تأثیرات باید به‌طور خاص و جداگانه بررسی شود. این دیدگاه همچنین اظهار می‌دارد که به‌طور کلی، رسانه تأثیرات مبهم و متناقضی دارد که در بسیاری از موارد تمایز یا تشخیص دقیق و ویژگی‌های منفی یا مثبت که اغلب به همدیگر مرتبط‌اند غیرممکن است (همان).

آمار و ارقام مربوط به قاچاق محصولات فرهنگی

الف - آمار جهانی*:

- براساس تخمینهای فدراسیون بین‌المللی صنعت آواشناسی، ارزش فروش قاچاق محصولات فرهنگی در حوزه موسیقی (سی‌دی و کاست) در سال ۲۰۰۴ م، ۴/۶ میلیارد دلار تخمین زده شده که نسبت به ۲۰۰۱ م، ۷ درصد افزایش داشته است. این میزان در ۲۰۰۳ م، با اندکی کاهش، به ۴/۵ میلیارد دلار رسیده است.^۱ آمار جهانی قاچاق فرهنگی

- تعداد محصولات قاچاق در سال ۲۰۰۲ م، ۱/۸ میلیارد بوده که در ۲۰۰۳ م، با اندکی کاهش، به ۱/۷ میلیارد رسیده است. قاچاق سی‌دی در ۲۰۰۲ م، ۱/۱ میلیارد بوده که نسبت به ۲۰۰۱ م، ۱۴ درصد رشد داشته و دو برابر آمار ۱۹۹۹ م. (۵۱۰ میلیون) بوده است. قاچاق سی‌دی با ۴۵ میلیون واحد افزایش در ۲۰۰۳ م، ۴ درصد افزایش نسبت به ۲۰۰۲ م. نشان می‌دهد.

- نرخ رشد سالانه قاچاق سی‌دی در سال ۱۹۹۹ م، ۲۸ درصد؛ در ۲۰۰۰ م، ۲۵ درصد؛ در ۲۰۰۱ م، ۴۸ درصد؛ در ۲۰۰۲ م، ۱۴ درصد و در ۲۰۰۳ م، ۴ درصد بوده است.

* آمار و اطلاعات این قسمت براساس گزارش سالانه ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ م. فدراسیون بین‌المللی صنعت آواشناسی (International Federation of the Phonographic Industry) تهیه شده است.

تخمین زده می‌شود که طی سالهای ۲۰۰۲ م. تا ۲۰۰۳ م.، تقریباً از هر سه سی‌دی فروخته‌شده، یکی قاچاق بوده است که با در نظر گرفتن کاست، این رقم به ۴۰ درصد می‌رسد. - تعداد سی‌دیهای مصادره‌شده در سال ۲۰۰۱ م.، ۱۳ میلیون؛ در ۲۰۰۲ م.، ۵۰ میلیون و در ۲۰۰۳ م. به ۵۶ میلیون افزایش یافته است (با در نظر گرفتن کاست و DVD این رقم به ۶۴ میلیون می‌رسد). بیشتر این مصادره‌ها در آسیای جنوب غربی و امریکای لاتین بوده است.

بررسی آمار مربوط به قاچاق تولیدات مربوط به موسیقی نشان می‌دهد که کمترین آمار مربوط به قاچاق این محصولات، مربوط به کشورهای توسعه‌یافته است که تمهیدات قانونی لازم برای برخورد با این پدیده را اندیشیده و سختگیرانه‌ی لازم را اعمال می‌کنند. همان‌طور که در جدول ۲، ملاحظه می‌شود، نرخ قاچاق در کشورهای نظیر کانادا، امریکا، اتریش، دانمارک، فرانسه، آلمان، ژاپن و بریتانیا کمتر از ۱۰ درصد است. در مقابل، نرخ قاچاق بسیاری از کشورهای اروپای شرقی، آسیای جنوب غربی و امریکای لاتین بالای ۵۰ درصد است. این کشورها یا فاقد تمهیدات قانونی لازم برای برخورد با پدیده قاچاق محصولات فرهنگی و رعایت کپی‌رایت هستند یا اگر هم قوانین لازم برای برخورد با این پدیده را دارند، در اعمال و اجرای این قوانین سهل‌انگاری می‌کنند. این در حالی است که رعایت کپی‌رایت علاوه بر فواید و پیامدهای فرهنگی زیادش (از جمله افزایش سرمایه‌گذاری در امور فرهنگی، گسترش تولیدات فرهنگی و...)، آثار اقتصادی خوبی نیز دارد. برای مثال، «صنایع مرتبط با کپی‌رایت ۵/۲ درصد تولید ناخالص داخلی ایالات متحده با ارزش ۵۳۵ میلیارد دلار، و ۵ درصد تولید ناخالص داخلی اتحادیه اروپا را به خود اختصاص داده است»^۱.

ب - آمار داخلی: دقت در ارقام جدول ۳، نشان می‌دهد که تعداد محصولات فرهنگی غیرمجاز (شامل سی‌دی، مجله، کاست و عکس) از ۵۹۴۱۵۳ عدد در سال ۱۳۸۰ ه. ش به ۱۶۳۷۳۴۲ عدد در ۱۳۸۱ ه. ش و ۲۳۵۳۱۸۵ عدد در ۱۳۸۲ ه. ش رسیده است. درصد رشد این محصولات در سال ۸۰-۸۱، ۱۷۶ درصد و در سال ۸۱-۸۲، ۴۴ درصد بوده است. لازم به ذکر است که ۷۶-۸۰ درصد از این محصولات سی‌دی بوده است.

جدول ۱: درصد محصولات فرهنگی غیرمجاز (قاچاق) موسیقی
در سال ۲۰۰۳-۲۰۰۲ در کشورهای مختلف جهان*

کمتر از ۱۰ درصد		۱۰-۲۴ درصد		۲۵-۵۰ درصد		بالای ۵۰ درصد	
۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳
کانادا	کانادا	بلژیک	بلژیک	قبرس	قبرس	یونان	
امریکا	امریکا	فنلاند	فنلاند	ایتالیا	بلغارستان	بلغارستان	بلغارستان
اتریش	اتریش	هلند	هلند	پرتغال	استونی	استونی	استونی
دانمارک	دانمارک	ترکیه	ترکیه	اسپانیا	لیتوانی	لیتوانی	لیتوانی
فرانسه	فرانسه	اسلوانی	اسلوانی	کرواسی	رومانی	رومانی	رومانی
آلمان	آلمان	سنگاپور	سنگاپور	جمهوری چک	روسیه	روسیه	روسیه
ایسلند	ایسلند	کره جنوبی	کره جنوبی	مجارستان	اکراین	اکراین	اکراین
ایرلند	ایرلند	بحرین	بحرین	لهستان	چین	چین	چین
نروژ	نروژ	عمان	عمان	اسلواکی	اندونزی	اندونزی	اندونزی
سوئد	سوئد	قطر	قطر	هنگ کنگ	مالزی	مالزی	مالزی
سوئیس	سوئیس	زیمبابوه	زیمبابوه	هند	پاکستان	پاکستان	پاکستان
بریتانیا	بریتانیا	هنگ کنگ	هنگ کنگ	فیلیپین	آرژانتین	آرژانتین	آرژانتین
ژاپن	ژاپن	ایتالیا	ایتالیا	تایوان	بولیوی	بولیوی	بولیوی
امارات		نیوزلند	نیوزلند	تایلند	برزیل	برزیل	برزیل
استرالیا	استرالیا	اسپانیا	اسپانیا	شیلی	کلمبیا	کلمبیا	کلمبیا
نیوزلند		امارات	امارات	کاستاریکا	اکوادور	اکوادور	اکوادور
				کویت	مکزیک	مکزیک	مکزیک
				عربستان	پاراگوئه	پاراگوئه	پاراگوئه
				آفریقای جنوبی	پرو	پرو	پرو
				آفریقای جنوبی	اروگوئه	اروگوئه	اروگوئه
				یونان	ونزوئلا	ونزوئلا	ونزوئلا
				اسرائیل	مصر	مصر	مصر
					اسرائیل	اسرائیل	اسرائیل
					لبنان	لبنان	لبنان
					لتونی	لتونی	لتونی
					کویت	کویت	کویت

* درصدها با توجه به تعداد محصولات فرهنگی قاچاق شده است نه ارزش آنها.

جدول ۲: درصد محصولات فرهنگی غیرمجاز (قاچاق) موسیقی
در سال ۲۰۰۲-۲۰۰۳ م. در ده کشور برتر

نام کشور	فروش بازار قاچاق (به میلیون دلار امریکا)		اندازه بازار قانونی (به عدد) به میلیون		درصد قاچاق		درصد رشد قاچاق (به عدد)		درصد رشد بازار قانونی (به عدد)	
	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۳
برزیل	۱۶۶	۱۲۷	۸۰	۵۸	۵۳	۵۲	۱۹	۹	۲	-۲۵
مکزیک	۲۱۱	۱۸۱	۵۴	۵۶	۶۸	۶۱	۲۶	-۱۹	-۴	۳
پاراگوئه	۳۹	۳۲	۰/۲	۰/۱	۹۹	۹۹	۱	-۲۵	۹	-۵۲
اسپانیا	۶۶	۵۸	۶۵	۵۶	۲۵	۲۴	۰/۲	-۷	-۱۹	-۱۳
لهستان	۲۸	۱۴	۱۴	۴۱					-۴۵	
اوکراین	۳۲	۴۲	۱۷	۱۸	۷۵	۶۸	۱۴	۱۶		۴
روسیه	۴۱۲	۳۳۲	۱۱۳	۱۱۶	۶۶	۶۴	۱۲	-۸	۲	۲
چین	۵۳۳	۵۹۱	۵۸	۷۶	۹۱	۹۰	۲۴	۲۰	۹	۴۰
تایوان	۴۶	۳۷	۱۷	۱۵	۴۸	۴۲		-۲۰	-۷	-۱۰
تایلند	۳۸	۲۸	۲۹	۲۳	۳۵	۳۵	۸	-۱۶	-۱۹	-۲۰
پاکستان		۳۰		۳۸		۵۹		-۱۷		

- بالاترین درصد رشد در سال ۸۰-۸۱ ه. ش. به ترتیب در استانهای گلستان، کهگیلویه و بویراحمد، سمنان، کرمانشاه، کردستان و اردبیل و در سال ۸۱-۸۲ ه. ش. در استانهای مازندران، تهران، خوزستان، گیلان و سمنان بوده است.

- پایین‌ترین درصد رشد در سال ۸۰-۸۱ ه. ش. در استانهای همدان، یزد، اصفهان، قم و فارس و در سال ۸۱-۸۲ ه. ش. در استانهای قم، هرمزگان، لرستان، گلستان، یزد و سیستان و بلوچستان بوده است.

- بیشترین تعداد محصولات فرهنگی غیرمجاز که نیروی انتظامی در ۱۳۸۲ ه. ش. کشف کرده، به ترتیب در استانهای تهران، سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی، کرمانشاه، گیلان، خراسان، مازندران، آذربایجان شرقی، خوزستان و کردستان بوده است.

جدول ۳: تعداد کشفیات سی دی و... در سالهای ۱۳۸۲-۱۳۸۰ ه. ش در اداره کل امور اجتماعی نیروی انتظامی

رتبه بندی براساس سال ۸۲	رتبه بندی براساس سال ۸۱	رتبه بندی براساس سال ۸۰	درصد رشد ۸۱-۸۲	درصد رشد ۸۰-۸۱	سی دی، مجله، کاست و عکس			استان
					۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	
					جمع	جمع	جمع	
۸	۳	۷	۲۲/۲	۳۱۸/۰	۱۰۲۶۷۰	۱۳۲۰۲۷	۳۱۵۸۶	آذربایجان شرقی
۳	۴	۵	۱۴/۷	۱۹۴/۷	۱۴۳۰۲۱	۱۲۴۷۱۶	۴۲۳۱۶	آذربایجان غربی
۱۶	۱۷	۲۳	۳۹/۵	۵۶۰/۰	۲۹۳۰۹	۲۱۰۰۷	۳۱۸۳	اردبیل
۱	۲	۱	۲۶۷/۸	۱۹۶/۱	۹۶۸۷۳۶	۲۶۳۳۷۶	۸۸۹۴۹	استان تهران
۱۲	۱۵	۹	۳۶/۴	۳۸/۰	۴۲۵۴۰	۳۱۱۹۰	۲۲۶۰۸	اصفهان
۲۱	۲۷	۲۵	۱۱۰/۷	۱۷۱/۴	۹۷۵۶	۶۶۳۰	۱۷۰۶	ایلام
۲۲	۲۴	۲۲	۹/۵	۱۹۶/۶	۹۳۴۷	۱۰۳۲۷	۳۴۸۲	بوشهر
۲۷	۲۵	۲۴	۴۱/۲	۲۳۱/۵	۵۴۲۲	۹۲۲۱	۲۷۸۲	چهارمحال و بختیاری
۶	۵	۳	۷/۹	۷۴/۵	۱۰۸۱۲۵	۱۱۷۴۵۵	۶۷۳۱۷	خراسان
۹	۱۳	۱۷	۱۸۶/۴	۲۹۰/۵	۹۵۱۵۵	۳۳۲۲۳	۸۵۰۷	خوزستان
۱۴	۹	۱۵	۴۱/۴	۴۲۶/۰	۳۱۸۸۷	۵۴۴۱۵	۱۰۳۴۶	زنجان
۲	۱	۲	۴۴/۹	۲۷۶/۶	۱۷۴۳۳۴	۳۱۶۵۵۰	۸۴۰۵۱	سیستان و بلوچستان
۲۴	۲۸	۲۸	۱۵۸/۲	۸۶۷/۳	۷۵۶۸	۲۹۳۱	۳۰۳	سمنان
۱۱	۸	۶	۴/۲	۵۴/۶	۵۲۷۲۸	۵۵۰۱۲	۳۵۵۷۹	فارس
۱۹	۲۱	۲۱	۰/۱	۲۴۸/۰	۱۳۴۱۰	۱۳۳۹۸	۳۸۵۰	قزوین
۲۵	۱۸	۱۳	۶۳/۳	۳۸/۷	۶۹۶۰	۱۸۹۸۲	۱۳۶۸۴	قم
۲۸	۲۶	۲۷	۲۵/۹	۱۱۳۸/۳	۳۹۵۳	۵۳۳۷	۴۳۱	کهگیلویه و بویراحمد
۱۰	۷	۱۶	۰/۲	۶۰۰/۷	۶۷۹۰۷	۶۷۷۹۱	۶۹۷۵	کردستان
۱۵	۱۲	۱۱	۱۷/۶	۱۳۵/۷	۳۱۵۵۵	۳۸۲۸۵	۱۶۲۴۲	کرمان
۴	۶	۱۲	۷/۵	۷۴۱/۴	۱۲۴۵۶۵	۱۱۵۸۶۶	۱۳۷۷۱	کرمانشاه
۱۸	۱۴	۲۶	۵۴/۱	۲۰۵۳/۵	۱۴۹۵۴	۳۲۶۰۴	۱۵۱۴	گلستان
۵	۱۱	۱۴	۱۸۲/۸	۲۷۶/۸	۱۲۰۵۴۸	۴۲۶۳۴	۱۱۲۲۶	گیلان
۱۷	۱۰	۱۰	۶۰/۲	۱۰۳/۸	۱۸۱۲۳	۳۵۵۷۷	۲۲۳۶۹	لرستان
۷	۲۰	۱۹	۶۱۵/۱	۱۷۲/۰	۱۰۴۷۰۹	۱۴۶۴۳	۵۳۸۴	مازندران
۲۰	۲۳	۲۰	۴/۸	۱۴۴/۸	۱۱۴۶۴	۱۲۰۴۱	۴۹۱۹	مرکزی
۲۳	۱۶	۱۸	۶۱/۴	۲۶۰/۱	۸۷۱۴	۲۲۵۶۴	۶۲۶۶	هرمزگان
۱۳	۱۹	۴	۱۱۰/۰	۶۸/۲	۳۸۷۸۶	۱۸۴۶۹	۵۸۰۳۲	همدان
۲۶	۲۲	۸	۴۶/۸	۴۵/۷	۶۹۴۹	۱۳۰۷۱	۲۴۰۷۴	یزد
			۴۳/۷	۱۷۵/۶	۲۳۵۳۱۸۵	۱۶۳۷۳۳۴	۵۹۴۱۵۳	جمع کل

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، به استثنای استان تهران، بقیه این استانها جزو استانهای مرزی بوده‌اند. این مسئله با در نظر گرفتن تفاوت‌های قومی، زبانی و مذهبی در این استانها، می‌تواند تأثیرات مخرب بیشتری داشته باشد.

علاوه بر نیروی انتظامی، آمارهایی نیز از حراست وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به دست آمده است. در این آمار، محصولات کشف‌شده (که شامل سی‌دیهای صوتی و تصویری، نوارهای ویدیویی و کاست بوده است)، براساس محتوای آنها به محصولات مجاز، غیرمجاز، مبتذل و مستهجن تقسیم‌بندی شده‌اند. همان‌طور که اطلاعات جدول ۴، نشان می‌دهد، درصد محصولات غیرمجاز از ۶۹/۷ درصد در سال ۱۳۷۹ ه. ش، به ۲۲/۵ درصد در ۱۳۸۰ ه. ش؛ ۲۷/۷ درصد در ۱۳۸۱ ه. ش و ۳۲ درصد در ۱۳۸۲ ه. ش رسیده است. درصد محصولات مبتذل از ۱۱/۷ درصد در ۱۳۷۹ ه. ش به ۶۲/۸ درصد در ۱۳۸۰ ه. ش؛ ۵۲/۱ درصد در ۱۳۸۱ ه. ش و ۴۳/۵ درصد در ۱۳۸۲ ه. ش رسیده است. درصد محصولات مستهجن نیز برای سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲ ه. ش به ترتیب ۳/۶ درصد، ۱/۶ درصد، ۱/۲ درصد و ۱/۲ درصد بوده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، درصد محصولات مبتذل از سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۲ ه. ش رو به کاهش بوده است (از ۶۲/۸ درصد به ۴۳/۵). در مقابل، درصد محصولات غیرمجاز از ۲۲/۵ درصد در ۱۳۸۰ ه. ش به ۳۲ درصد در سال ۱۳۸۲ ه. ش افزایش یافته است. این اطلاعات همچنین نشان می‌دهد که درصد کمی از محصولات غیرمجاز از نوع مستهجن بوده است.

جدول ۴: تعداد محصولات فرهنگی کشف‌شده در سالهای ۱۳۸۲-۱۳۷۹ ه. ش در حراست وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به تفکیک نوع آنها

نوع	۱۳۷۹		۱۳۸۰		۱۳۸۱		۱۳۸۲	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مجاز	۲۶۷۱۸۷	۱۴/۸	۱۲۰۹۵۸	۱۳	۲۷۱۹۰۵	۱۸/۵	۱۰۷۶۰۴	۲۳
غیرمجاز	۱۲۵۵۲۹۸	۶۹/۷	۲۰۸۹۸۹	۲۲/۵	۴۰۶۷۴۸	۲۷/۷	۱۴۹۷۵۳	۳۲
مبتذل	۲۱۱۰۲۴	۱۱/۷	۵۸۲۹۶۹	۶۲/۸	۷۶۴۰۷۰	۵۲/۱	۲۰۳۹۰۷	۴۳/۵
مستهجن	۶۵۵۱۴	۳/۶	۱۴۶۶۳	۱/۶	۲۳۲۱۷	۱/۶	۵۵۹۳	۱/۲
جمع	۱۸۰۰۴۰۲	۱۰۰	۹۲۸۹۵۹	۱۰۰	۱۴۶۷۳۲۱	۱۰۰	۴۶۸۲۳۹	۱۰۰

قوانین و مقررات

قوانین و مقررات مربوط به محصولات فرهنگی غیرمجاز در سه سطح یا سه بعد مورد توجه قرار می‌گیرد: ۱- وجود قوانین و مقررات کارآمد؛ ۲- اجرای دقیق این قوانین و مقررات و ۳- تعیین مجازاتهای کافی در برخورد با متخلفان. همان‌طور که گفته شد، محصولات فرهنگی غیرمجاز شامل دو بعد غیراخلاقی بودن محصولات و غیرقانونی بودن آنها به دلیل رعایت نکردن کپی‌رایت است. در قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران هم به بعد غیراخلاقی محصولات فرهنگی غیرمجاز توجه شده است (نظیر قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند) و هم به بعد غیرمجاز بودن ناشی از رعایت نکردن کپی‌رایت (از جمله قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، و قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان). از جمله نکات مهم قانون «نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند» می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:^{*}

ماده ۲: هرگونه فعالیت‌های تجاری در زمینه تولید، توزیع، تکثیر و عرضه نوارهای صوتی و تصویری نیاز به اخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دارد. متخلفان از این امر به جرمه نقدی از یک تا ده میلیون ریال محکوم خواهند شد.

تبصره ۱: نیروهای انتظامی موظف‌اند ضمن ممانعت از فعالیت این‌گونه افراد و مراکز، به پلمپ این‌گونه مراکز، و دستگیری افراد طبق موازین قضایی اقدام کنند.

ماده ۳: عوامل تولید، توزیع، تکثیر و دارندگان آثار سمعی و بصری غیرمجاز، اعم از اینکه عوامل مذکور مجوز فعالیت از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی داشته باشند یا بدون مجوز باشند، با توجه به محتوای محصول، حسب مورد، علاوه بر ابطال، به یکی از مجازات‌های مشروحه ذیل محکوم خواهند شد:

الف - عوامل اصلی تولید، تکثیر و توزیع عمده آثار سمعی و بصری مستهجن، در مرتبه نخست به یک تا سه سال حبس و ضبط تجهیزات مربوطه و یکصد میلیون ریال جرمه نقدی،

* مطالب و نکات مربوط به قوانین، از سایت اطلاع‌رسانی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (www.police.ir) نقل شده است.

و در صورت تکرار، به دو تا سه سال حبس و ضبط تجهیزات مربوطه و دویست میلیون ریال جریمه نقدی محکوم خواهند شد و در هر حال، چنانچه از مصادیق افساد فی الارض شناخته شود، به مجازات آن محکوم می‌شوند.

تبصره ۱: عوامل اصلی تولید آثار سمعی و بصری عبارت هستند از: تهیه‌کننده (سرمایه‌گذار)، کارگردان، فیلمبردار و بازیگران نقشهای اصلی.

ب - تهیه و توزیع و تکثیرکنندگان نوارها و دیسکتهای شو و نمایشهای مبتدل، در مرتبه نخست، به سه ماه تا یک سال حبس یا دو تا ده میلیون ریال جزای نقدی، و در مرتبه دوم به تحمل یک تا سه سال حبس یا پنج تا سی میلیون ریال جزای نقدی و در صورت تکرار، به سه تا ده سال حبس یا ده تا پنجاه میلیون ریال جزای نقدی و ضبط کلیه تجهیزات مربوطه بنا به مراتب به مثابه تعزیر محکوم می‌شوند.

در ماده ۳ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی چنین آمده است:

نسخه‌برداری یا ضبط یا تکثیر آثار صوتی که روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر ضبط شده است، بدون اجازه صاحبان حق یا تولیدکنندگان انحصاری یا قائم‌مقام قانونی آنان، برای فروش ممنوع است. حکم مذکور در این ماده، شامل نسخه‌برداری یا ضبط یا تکثیر از برنامه‌های رادیو و تلویزیون یا هرگونه پخش دیگر نیز خواهد بود.

در قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان نیز حقوق مادی و معنوی این افراد شناسایی و مورد حمایت قرار گرفته و فصل چهارم این قانون به تخلقات و مجازاتها پرداخته است. از جمله در ماده ۳ آن اشاره شده است که «هرکس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است به نام خود یا به نام پدیدآورنده بدون اجازه او یا عالماً عامداً به نام شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند. به حبس تأدیبی از شش ماه تا ۳ سال محکوم خواهد شد».

لازم به ذکر است که پیگیری قانونی در دو قانون اخیر، مستلزم وجود شاکی خصوصی است، در حالی که در قانون نخست (قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند) اشاره‌ای به ضرورت وجود شاکی خصوصی نشده است. در اینجا،

هدف، پرداختن به قوانین و نقاط ضعف و قوت آنها نیست. بدون توجه به جزئیات و ظرایف حقوقی، ملاحظه می‌شود که در ایران قوانین لازم برای برخورد با محصولات فرهنگی غیرمجاز وجود دارد، اما وجود قوانین شرط لازم است نه کافی. همان‌طور که گفته شد، اجرای قانون و تعیین مجازات‌های کافی برای متخلفان، از جمله موارد ضروری برای برخورد با این مسئله است.

نتیجه‌گیری

محصولات فرهنگی غیرمجاز مسئله‌ای است که از ابعاد مختلفی شایان توجه است. این مسئله به دلیل پیامدهایش برای سلامت اخلاقی جامعه (به‌خصوص تأثیراتش که بر قشر جوان و نوجوان) شایسته توجه ویژه است. همان‌طور که در بخش مرور دیدگاه و نظریه‌ها ملاحظه شد، دربارهٔ تأثیرات و پیامدهای محصولات فرهنگی غیرمجاز، نظریات و مباحث ضد و نقیضی وجود دارد. هرچند که بیشتر صاحب‌نظران و محققان بر پیامدهای منفی رسانه‌ها (در زمینه موضوعاتی مانند خشونت‌گرایی، هرزه‌نگاری و...) تأکید دارند، اما دیدگاه‌های مخالفی نیز وجود دارد. این اختلاف‌نظر لزوم تعریف دقیق مسئله و انجام مطالعات دقیق در این زمینه را نشان می‌دهد. علاوه بر این، مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز از بعد رعایت نشدن کپی‌رایت نیز مورد توجه است. رعایت کپی‌رایت علاوه بر تأثیرات و پیامدهایی که بر رشد و توسعه نرم‌افزاری، گسترش خلاقیت و ابتکار در جامعه و فراهم آوردن شرایط سرمایه‌گذاری دارد، به دلیل اقتضات ناشی از پیمانهای بین‌المللی دارای اهمیت خاص خود است.

آمار و اطلاعات مربوط به میزان قاچاق محصولات فرهنگی نشان می‌دهد که این مسئله، مسئله‌ای جهانی است و کم و بیش در همه کشورهای دنیا وجود دارد، اما میزان آن در کشورهای توسعه‌یافته بسیار کمتر از کشورهای در حال توسعه است. بررسی کلی مسئله نشان می‌دهد که وجود قوانین، اجرای آن و اعمال مجازات کافی، سه حلقه‌ای است که باهم قادرند تا حدود زیادی راه قاچاق این محصولات را مسدود کنند. در بسیاری از کشورهایی که با میزان بالای قاچاق این محصولات مواجه هستند، قوانینی برای برخورد با این پدیده وجود دارد، اما اجرا نشدن آن یا سهل‌انگاری در اجرای آن، موجب تشدید مسئله شده است. علاوه بر این،

برخورد با مسئله محصولات فرهنگی غیرمجاز (چه در بعد غیراخلاقی آن و چه در بعد رعایت نشدن کپی‌رایت) مستلزم مشارکت مردم و خانواده‌ها، و این نیز نیازمند اطلاع‌رسانی و آگاهی است.

آمار و اطلاعات مربوط به محصولات غیرمجاز در کشور، نشان می‌دهد که این مسئله در استانهای مرزی کشور شدت بیشتری دارد. این مسئله با توجه به تفاوت‌های قومی، زبانی و مذهبی این استانها با دیگر استانها، اهمیت و حساسیت مسئله را بیشتر کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

الف) منابع فارسی

- اداره کل امور اجتماعی نیروی انتظامی، *آمار کشفیات مفاسد اجتماعی*، ۸۲-۱۳۸۰.
- اداره کل حراست و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، *آمار کلی کشفیات دیسکهای صوتی و تصویری، نوار و...، ۸۲-۱۳۷۹*.
- الهی، فرج‌الله (۱۳۸۲)، *حقوق پدیدآورندگان*، قم: انتشارات سلسله.
- سایت اطلاع‌رسانی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (www.police.ir).
- فتحی‌زاده، هوشنگ (۱۳۸۲)، در سایت دفتر نمایندگی تام‌الاختیار تجاری جمهوری اسلامی ایران. (www.irtr.ir/wto/trips/default.htm).
- گرانبایه، بهروز (۱۳۷۴)، *تحلیل فیلمهای پرمصرف ویدیویی*، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز پژوهشهای بنیادی.
- لینه، اولگا (۱۳۸۰)، «از تحقیقات اروپایی دربارهٔ خشونت رسانه‌ای چه می‌دانیم؟» در *کودکان و خشونت در رسانه‌های جمعی*، ویراستاران: اولاکارلسون و سیسیلیان فن فایلیتزن ترجمه مهدی شفقتی، مرکز تحقیقات مطالعات و سنجش برنامه‌های صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی*، نشر دیدار.
- منطقی، مرتضی (۱۳۷۹). *بررسی بازیهای ویدئویی - رایانه‌ای*، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز پژوهشهای بنیادی.

ب) منابع لاتین

- *Commerical Piracy Report* (2003), International Federation of the phenographic Industry (IFPI).

- *Commerical Piracy Reprot* (2004), International Federation of the Pehnographic Industry (IFPI).

- Kanwar. Sunil & Evenson, Robert E. (2001), Does *Intellectual Property Protection Spur Technological Change? Economic Growth Center*, Yale university.

- Kellner, Douglas (2004), "The Media and Social Problems" in *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*, Edited by George Ritzer, Sage publication.

